

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 1402/1, донетом на седници одржаној дана 25. 04. 2024, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Анђеле Н. Рецић** под насловом „Синтакса падежа у **сиринићком** говору (Балканистички аспект)”, урађену под менторством др Вање Станишића и др Софије Милорадовић.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Светлана Ћирковић

Звање: виши научни сарадник

Ужа научна област: балканска лингвистика

Датум избора у звање: 19. 06. 2023.

Установа на којој је запослен: Балканолошки институт САНУ

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Првослав Радић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: јужнословенска филологија

Датум избора у звање: 22. 12. 2010.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Михаило Шћепановић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: српски језик

Датум избора у звање: 31. 05. 2022.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Анђела (Небојша) Рецић
Датум и место рођења:	28. 06. 1995. Приштина
Наслов мастер рада:	Лексичко-семантичке и функционално-стилистичке карактеристике бошкачког језика
Датум одбране мастер рада:	13. 09. 2019.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српски језик

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

Рецић, Анђела. 2023. „Именичке категорије и опстанак/замена синтетичког падежног система у сиринићком говору: Квантитативни приступ“. *Jezykoznanstwo*, 19/2. Łódź: Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, 133–161.

Рецић, Анђела, Соколовић, Далибор. 2023. „Истраживања језика палћанске заједнице у Војводини“. *Сборник с доклади от международната научна конференция. Българистика по света. Филология у дома*. ур. Магдалена Костова-Панайотова. Благоевград: Филологически факултет Югозападен универзитет „Неофит Рилски“, 24–36.

Рецић, А. 2022. „Однос употребе дијалекатских и стандарднојезичких форми у говору младих у Сиринићу“. У: *Језик, књижевност, алтернативе*, ур. Б. М. Илић, В. Лопичић, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 347–363.

Рецић, А. 2021б. „Бошкачки језик. Питање творбе“. *Доминанты сербской культуры. Материалы II научно-практической школы сербистики*. Москва: Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 72–83.

Рецић, А. 2021а. „Форме стандардног српског језика у сиринићком говору“. *Исходишта 7*. Савез Срба у Румунији, центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији; Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару; Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 285–300.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет докторске дисертације „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ је анализа падежног синтаксичког система именица у сиринићком говору. Сиринићки говор припада призренско-тимочкој дијалекатској области српског језика, који улази у балкански језички савез, савез језика и њихових варијетета који су услед дугог контакта развили заједничке морфосинтаксичке, лексичке и друге језичке црте. Једна од тих заједничких црта је и аналитички падежни систем, који је у језицима и језичким варијететима балканског језичког савеза развијен у различитој мери. Под аналитичким падежним системом најчешће се подразумева употреба тзв. општег падежа (који је обично у форми акузатива), тј. предлошко-падежних конструкција уместо флективних падежа (исказаних наставком). У досадашњим (претежно) морфолошким истраживањима сиринићког говора регистровани су флективни падежи – генитив, датив, акузатив и локатив. Њихово присуство и употреба су неједнаки, а у морфолошком смислу зависе од типа деκлинације и граматичкога броја. Посебним критеријумом за употребу падежа сматра се предлог који стоји уз одређени падеж. У деκлинационој парадигми именица у сиринићком говору издвајају се падежи – датив оба броја сва три деκлинациона типа, генитив и локатив су присутни искључиво у једнини и претежно код именица I и III деκлинационог типа (~ именице м. односно ж. рода, о томе у одељку Род и деκлинациони тип), док је локатив регистрован код именица I и III деκлинационог типа, али само у комбинацији с предлозима *по* и *при*, који се такође користе и уз општи падеж. Генитив је забележен искључиво код именица III деκлинационог типа, уз предлоге који се по пореклу сматрају генитивним, али који се код именица других типова употребљавају с општим падежом. У дисертацији се анализира употреба свих наведених падежа, као и номинатива и општег падежа, дискутује се о њиховом месту у падежном систему и о њиховом међусобном односу.

Основни циљ докторске дисертације је морфолошка и морфосинтаксичка анализа падежног система у сиринићком говору, односно анализа структуре и функционисања падежног система, те утврђивање инвентара свих форми и падежних функција именица. Имајући у виду да предлози представљају важан чинилац у употреби падежа и за одређивање њиховог значења, за анализу је кључан и семантички ниво. У наведеној литератури о сиринићком говору се као важан услов за очување појединих падежа наводи њихов синкретизам. Овај лингвистички феномен се доводи у везу с аналитичким падежним системом применом историјских и компаративних метода који омогућавају увид у дијахрони развој чији су резултат истоветне форме различитих падежа. Имајући у виду да је предмет ове дисертације утврђивање савременог стања падежног система именица у сиринићком говору, она има за циљ, између осталог, и установљење најподеснијег методолошког принципа за разликовање синкретичних падежа на синхроном нивоу. Детаљан увид у улогу и значај синкретизма за функционисање падежног система могао би омогућити боље разумевање напоредне употребе синтетичких и аналитичких падежа и, потенцијално, откривање других чинилаца који утичу на тренутно стање у падежном систему сиринићког говора. Заједно с детаљним представљањем употребе свих формалних реализација падежа ствара се могућност за боље разумевање процеса замене синтетичких падежа аналитичким, као последице балканистичких процеса, с једне стране, а, с друге, очувања најпостојанијих флективних форми међу њима. Другим речима, испитивање синтаксе падежа именица у сиринићком говору и односа употребе различитих падежних форми у вези с функцијама и значењима требало би да омогући давање одговора на питање који све чиниоци утичу на ширење и напредовање аналитизма у падежном систему, као језичке црте балканског језичког савеза, и који чиниоци, насупрот томе, утичу на очување синтетичких падежних облика.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У докторској дисертацији „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ изнете су најпре две главне хипотезе. Прва се односи на број синтетичких падежа, полази се од синхроног аспекта, којим се утврђује да је број ових падежа мањи од утврђеног у литератури, те се осим о номинативу и општем падежу са сигурношћу може говорити једино још о дативу. Поменута литература, ипак, региструје и генитив и локатив, што су на основу анализе примера у овој дисертацији, маркирани флективним наставцима који их чине синтетичким падежима, али се не могу посматрати изоловано од конструкција с одређеним предлозима. Нераскидива веза падежне форме с конкретним предлогом доводи до могућности посматрања сиринићког падежног система као оног карактеристичног за балканске језике и њихове варијетете, у коме је општи падеж по могућностима формалне реализације (беспредлошке, с детерминатором, у функцији детерминатора и у предлошко-падежним конструкцијама) и употребе доминантан у односу на друге падеже. Тако се може закључити да у падежном систему сиринићког говора преовладава аналитизам. Овој хипотези је комплементарна друга, која почива на већ утврђеним принципима у другим српским народним говорима, у којима напоредо са слабљењем падежне флексије долази до јачања улоге предлога у изражавању падежних значења. За падежни систем сиринићког говора се такође може претпоставити да се падежно значење преноси на предлог који уобичајено стоји уз општи падеж, те да су она падежна значења која су се раније исказивала кроз беспредлошке форме других зависних падежа пренесена на општи падеж.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ садржи 280 страна текста дисертације и 143 стране прилога. Прилози представљају својеврстан корпус који је за потребе докторске дисертације ексцерпиран из текстова у објављеној дијалектолошкој студији Р. Младеновића о сиринићком говору (2019) и који су за потребе анализе класификовани према падежима и према предлозима уз које одређени падежи обично стоје, што је у складу с почетним хипотезама изложеним у дисертацији. Број примера у прилозима је 7.596 што чини широк корпус за анализу која је предмет дисертације, али који се може користити и за истраживања других језичких феномена. Будући да су примери дати у докторској дисертацији у виду прилога, у самом тексту дисертације се наводи тек неколико примера из корпуса као илустрација за истраживану језичку појаву, али се истовремено упућује на примере из прилога. Организација текста дисертације и примера на овај начин чини текст лако читљивим и прегледним.

Докторска дисертација „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ подељена је у осам поглавља. У првом, уводном поглављу дисертације, говори се о гео-политичком положају, као и о демографским и социјалним карактеристикама Сиринићке жупе и њених становника. Наводе се претходна истраживања Жупе, указује на теоријски, термилошки и методолошки оквир који се примењује у дисертацији (грађа, дијалекатски текстови, транскрипција, презентација грађе, методологија теренских истраживања и аналитички приступ, одабир саговорника). Важан део овог поглавља чини теоријски оквир дијалекатске синтаксе и балканске лингвистике, однос балканског језичког савеза и сиринићког говора и његово место у овом савезу. Друго поглавље посвећено је сложенем лингвистичком феномену – синкретизму, који се из перспективе класичне дијалектологије и историје језика посматра као реализација старијег стања језика. Ипак, укључујући истраживања балканске лингвистике, која на синкретизам падежа гледа као на иновативно упрошћавање падежног система, у дисертацији се дискутује о обема перспективама посматрања овог феномена.

Поглавља III–VII посвећена су анализи падежа – номинатива, генитива, датива, општег падежа и локатива. Аналитички приступ наведеним падежима узима у обзир балканске језике и њихове варијетете, али се посебан акценат ставља на говоре косовскометохијске области. Анализирају се формалне одлике падежа, као и њихове синтаксичке функције, а падежима који се користе с предлозима посвећена је детаљна семантичка анализа. У последњем, VIII поглављу – Закључак, као закључна разматрања произашла из широке анализе релевантног и репрезентативног дијалекатског материјала издвајају се основне функције и значења падежа у сиринићком говору. Фокус је на номинативу, општем падежу и дативу и предлошко-падежним конструкцијама као најсложенијим језичким феноменима, који сиринићки говор у знатној мери приближавају балканским језицима и њиховим варијететима.

За потребе израде докторске дисертације „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ консултовано је 278 јединица релевантне лингвистичке литературе – како домаће, тако и стране, која покрива све теоријске и методолошке аспекте докторске дисертације.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ представља обиман рад који се бави сложеним питањем падежног система једног говора – сиринићког – који припада призренско-тимочкој дијалекатској области српског језика, и самим тим балканском језичком савезу, те се иницијално може претпоставити да су у овом говору развијене све главне балканистичке језичке црте, међу којима је и аналитизам падежа. Како је ова језичка црта у балканолошкој лингвистичкој литератури у великој мери обрађивана, установљено је да се аналитизам падежа не може посматрати као језичка одлика која је у одређеном језичком варијетету присутна или одсутна, већ да се мора говорити о месту на скали развијености ове језичке црте у сваком појединачном језику, односно његовом варијетету. Како сиринићки говор поседује сложенији падежни систем у односу на друге говоре исте дијалекатске области, нпр. тимочке или лужничке, анализа синтаксе падежа у сиринићком говору је представљала посебан научни задатак.

У докторској дисертацији мр. Анђела Рецић се бави двама хипотезама, и својим аналитичким приступом обе хипотезе потврђује – број синтетичких падежа се своди на три – номинатив, општи падеж и датив, док се други падежи с флективним наставком – генитив и локатив користе само уз одређене предлоге. Осим тога, потврђена је и хипотеза да слабљењем падежне флексије јача улога предлога у предлошко-падежним конструкцијама с општим падежом у изражавању падежних значења. Овај аналитички приступ управо залази у домен балканске лингвистике, указујући на већ установљене принципе аналитизма – да је општи падеж (у беспредлошкој реализацији, с детерминатором, у предлошко-падежним конструкцијама) доминантан у односу на друге, флективне падеже.

Научни доприноси докторске дисертације „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ су бројни. Дисертација се заснива на етнолингвистичкој и дијалектолошкој релевантној и репрезентативној грађи документованој у периоду од 1990. до 2016. године, објављеној, како је поменуто, у дијалектолошкој студији о сиринићком говору аутора Р. Младеновића 2019. године. Иако кроз нетипичан поступак коришћења већ објављене грађе А. Рецић одавде бира релевантан материјал за своју докторску дисертацију, имајући у виду континуиран али и убрзан пад броја српског становништва на подручју Косова и Метохије, а посебно у Сиринићкој жупи. Будући да је тема докторске дисертације захтевна у лингвистичком погледу, дијалектолошки релевантна грађа је неопходна, а кандидат процењује да ту грађу у новонасталим условима није могуће непосредно шире документовати. У том смислу, секундарна употреба теренски документованог материјала није сасвим необична у лингвистичким истраживањима, будући да сличан методолошки поступак у теренским

истраживањима користе многе друштveno-хуманистичке науке, попут етнологије, антропологије, социологије, (етно)музикологије, те самим тим грађа документована у различитим теренским истраживањима има вишеструку примену. Ипак, кандидат је и сам обавио одређена теренска истраживања 2019. године, те већ постојећу грађу допунио новим теренским подацима с циљем поређења грађе и потенцијалног откривања нових језичких варијација, те установљавања социолингвистичких, али и ванлингвистичких услова под којим настају потенцијалне варијације у истраживаном говору.

Нарочиту вредност рада представља корпус посебно креиран за потребе израде докторске дисертације и анализу која је предмет рада. А. Рецић из објављених текстова екцерпира примере, разврставајући их према употреби именица у одређеним падежима, а потом селекује примере према предлозима употребљеним у предлошко-падежним конструкцијама. Нову грађу, лично документовану, она транскрибује, користећи програм Ексмаралда, један од напреднијих и најчешће коришћених у корпусној лингвистици. Оправданост коришћења овог програма кандидат наводи из перспективе његових предности – графичког приказа аудио-записа, аутоматског везивања текста за конкретног говорника, сегментације говора и слично. Осим тога, програм омогућава издвајање и добијање целовитог текста – наратива сваког говорника појединачно, а сегментација омогућава командно претраживање. Сви примери су акценговани, а осим објављене грађе, у којој су већ обележене фонетско-фонолошке карактеристике говора, новодокументована грађа следи исти принцип – акцентовање и бележење фонетско-фонолошких одлика говора.

Осим секундарног коришћења теренског материјала, велику важност имају демографски и геополитички подаци наведени у докторској дисертацији. А. Рецић консултује постојећу литературу, али и савремене изворе који управо говоре о све лошијем популационом и демографском стању на Косову и Метохији, као и о даљем расељавању српскога живља, што нужно доводи до све мање могућности за фундаментална истраживања из области лингвистике.

Највећи научни допринос докторске дисертације „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ је тај што ово представља први обимнији рад у коме се разматра реална слика падежног система сиринићког говора, уз комбиновану анализу различитих нивоа језичке структуре – морфолошког, морфосинтаксичког, семантичког, с посебним истицањем неопходности комплементарног приступа. Аналитички приступ примењен у дисертацији спроведен је по угледу на истраживања еминентних лингвиста дијалектолога, по принципу „од форме ка значењу“. У дисертацији је анализиран сваки падеж који је регистрован у већ објављеним дијалектолошким студијама. У оквиру сваког падежа указује се на његову формалну реализацију, употребу у слободној (беспредлошкој) форми, с детерминатором, у функцији детерминатора, у предлошко-падежној конструкцији. Оправдање за овакав аналитички приступ кандидат проналази у основама балканске лингвистике – падежни систем језика или њихових варијетета који имају и синтетичке и аналитичке падеже треба анализирати тако да се издвоје све могуће формалне реализације падежа с циљем да се на тај начин њихова значења и употреба могу упоредити. Након формалне анализе, у дисертацији се приступа анализи функција и значења која се јављају у оквиру сваке појединачне падежне реализације.

Анализа изложена у докторској дисертацији „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ је минуциозна, детаљна, поткрепљена теоријским оквирима савремене лингвистике, дијалектологије и балканске лингвистике, илустрована бројним примерима и заокружена релевантним закључцима.

Будући да је докторска дисертација обимна, те да садржи бројне поделе, како морфолошке, морфосинтаксичке и семантичке, закључак овог рада представља вредно поглавље у коме се сажето и прецизно наводи исход целокупне анализе. А. Рецић закључује да употреба флективних падежа зависи од рода, броја и деklinационог типа, те да су предлошко-падежне конструкције бројне и да у зависности од предлога преузимају одређена падежна значења. У сиринићком говору централне синтаксичке функције – субјекатска и објекатска почивају на употреби номинатива и општег падежа, а њима се приближава и употреба датива у слободној форми, у функцији индиректног објекта. Општи падеж, као централни у

аналитичком падежном систему, врши функцију директног објекта и по узору на друге балканске језике и њихове варијетете врши и функцију партитивне допуне у партитивним синтагмама. Имајући у виду да је више пута у дисертацији истакнута улога предлога у семантичкој реализацији предлошко-падежне конструкције, али и у синтаксичкој функцији, кандидат се посебно фокусирао на предлоге, њихова значења, форму именице која стоји уз одређени предлог и функцију предлошко-падежне конструкције. Од изузетног је значаја табеларни приказ предлога који се користе уз општи падеж и генитив у зависности од значења (стр. 255–256).

На основу широке анализе и консултовања релевантне литературе А. Рецић логично поставља питање колико падежа има сиринићки говор, како посматрати синкретизам, може ли се говорити о „другом општем падежу“, и које је место сиринићког говора у балканском језичком савезу. Одговор на последње питање чини се кључним које докторску дисертацију „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ смешта у неизоставну литературу српске дијалектологије и балканске лингвистике. Како је већ наведено, у науци се анализам падежа посматра као скаларна језичка црта, јер реч је о постојању различитог степена развијености ове језичке црте у језицима и њиховим варијететима балканског језичког савеза. Сиринићки говор, како се у дисертацији закључује, ближи је у том смислу аналитичким падежним системима балканских језика (стр. 258–259).

На основу свега наведеног може се закључити да докторска дисертација мср. Анђеле Рецић, „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“, представља оригинално дело, очигледне научне вредности, које вишеструко доприноси лингвистици у целини, посебно дијалектологији, дијалекатској синтакси и балканској лингвистици. Дисертација, природно, оставља многа питања отвореним, која ће сасвим сигурно остати међу професионалним задацима А. Рецић и у њеном будућем научном раду, а јавна одбрана дисертације прилика је да се одређене поставке изнете у раду још једном научно и стручно претресу.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ аутора **Анђеле Н. Рецић**, констатовано је да утврђено подударане текста износи 6%.

Овај степен подударности је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“ кандидата **Анђеле Н. Рецић** оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под

насловом „Синтакса падежа у сиринићком говору (Балканистички аспект)“, коју је урадио кандидат **Анђела Н. Рецић** под менторством др Вање Станишића и др Софије Милорадовић и да је, у складу с прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Светлана Ћирковић
председник Комисије

2. _____
Проф. др Првослав Радић
члан Комисије

3. _____
Проф. др Михаило Шћепановић
члан Комисије